

גלגול נשמה

סוף סוף, בגיל 72 - אחרי 16 ספרים, פרסים, כיבודים ותרגומים לעשרות שפות - לאגי משעול כבר לא אכפת מה אומרים עליה המבקרים. בראיון לרגל צאת ספרה החדש "מה לך נשמונת" היא מסבירה מדוע חשובה לה החמלה בכתיבה ולמה היא לא רוצה להיות מסומנת כמשוררת פוליטית

גילי איזיקוביץ

מה שנים טובות של שתיקה הקדימו את הספר החדש של המשוררת אגי משעול. ספרה הקודם, "מלאך החדר", שראה אור ב-2015, היה אסופת קובצי השירה שהוציאה בעשור וחצי שקדמו לו. "ערה", שקדם ל"מלאך החדר", יצא ב-2013. מאז שתקה. כלומר, לא שתקה ממש, לכתוב המשיכה כל הזמן, רק שלא אהבה את מה שכתבה. אם מתבוננים במה שקרה לה באותן השנים וידובר מיד, נראה שאפשר לקרוא לזה משבר יצירתי. הוא נפתר בוקר אחד, כשיר שכותרתו "ליום הולדתי ה-71". וכך נכתב בו:

"איזו מוזה תבחר כי עכשו
כשתחלוף על פני הכפר
ותבחין כי ישבת על המדרגה
עם החיות
בטרנינג מהוה, שער סתור

וקפקפים?
זיק בעיניים היא לא תפגוש כאן
גם לא נוצות טורקיו
או לחיי תפוחים.
מבט חטוף יספיק לה
להימלט מכל הדעת
אל נשמות גועשות יותר
לא כמוני
שמחפשת מלת אהבה
באבן שושן.

קל לדמיין את הרגע הזה, שבו קמה משעול מיישבתה על המדרגות בפתח ביתה הכפרי אל פינת האוכל שחלון פינתי גדול קבוע בה, המ־שמשת לה חדר עבודה. אפשר בקלות להעלות בדמיון איך היא מגששת אחר עט בידה האחת

ובשנייה מדליקה לה סיגרייה, ובש" עה שהיא יושבת וכותבת את השיר שיפתח לימים את קובץ השירה החדש שלה, "מה לך נשמונת" (שכ" מו כל ספריה יצא בהוצאת הקיבוץ המאוחד), מתפתלים בין רגליה חתולי הבית. היא מספרת על הרגע הזה ולא חר שתיקה קלה מסכמת: "פתאום הב" נתי איפה אני תקועה?"

איפה היית תקועה?

"הבנתי שיש סוג מסוים של שירים שאני כבר לא אכתוב ושמה שמצופה ממני לא מוצא חן בעיני. מה אני אכתוב עכ" שיו? שירי חכם סיני עתיק? ומרת גיל התבונה?"

למה, בגיל 70 נעלמת התשוקה?
 "זה משנה צורה, לא נעלם. ליכידו יכול לבוא מהרכה מקורות אבל הייתי תקועה באמצע. מה שגילי אומר לי לכתוב לא אטרקטיבי בשבילי, אבל כשכתבתי את השיר הזה ירד בתוכי אנך שמצא את המקום המדויק. כן. אני ניצבת בנקר זה מסוימת, הכל חי בי, כל הגילים חיים בי, ואני שואלת את הנשמונת הזאת כמו שאת שואלת את הילד שלך. אם הייתי מתרגמת אותו לשפה דיבר ריית הייתי קוראת לו מה נשמע כפרה, מה קורה שם. מה קורה לנשמונת הזאת בתוך הגוף שאני חיה בו ובתוך המציאות שאני חיה בה, המציאות שלנו פה במדינה. או הבנתי שזה יהיה הספר".
כלומר עניין הגיל היה משבר וגם אולי הפתרון?

"זה מה שזה. אני כותבת 'אני יחפה בתוך נעלי, עירומה בתוך בגדי, אשה ממוסגרת במ' שקוף הדלת, כל עלה נושר מודה באשמה ומת' קפל בתוך עצמו לרשרש תחת רגלי ההולכים. כל עלה נושר מראה שזה מה שזה".

ירקה עלי אלפקה

בגיל 72 נותר למשעול מעט מאוד להוכיח. נדמה שאלו השנים המתגמלות ביותר של חיה: שיריה מתורגמים לשפות רבות ורק לאחרונה יצאו ספרים שלה באיטליה, סלובניה ואנגליה. שירים שלה מצוטטים ביצירות אחרות, "הראיין" האחרון של אשכול נבו ו"שוכי נפשי" של יהודית רותם, למשל, הם דוגמאות מהעת החד הרונה. בשנה שעברה קיבלה מהאוניברסיטה הע" ברית את פרס גיומן למפעל חיים ומאוניברסיטת בר-אילן תואר דוקטור לשם כבוד ועוד קודם לכן עוטרה בתואר זה גם ממכון ריצמן ואוניברסי" טת תל אביב. ב-2017 חלקה לה כבוד הספרייה הלאומית כשהומינה אותה להפקיד את ארכיונה האישי בירושלים.

משעול לא רק זוכה לכבוד מהמוסדות ומהמחקר, ובשנים האחרונות שמה אף מוזכר פה ושם כזוכה אפשרית בתחום השירה בפ" רס ישראל - היא גם משתייכת לשכבה דקה של משוררים שזוכים באהבת הקהל המתב" טאת במכירת ספריהם. מבחר השירים הרא" שון שהוציאה, "מבחר וחדשים", נמכר בכ-14 אלף עותקים, מספר חריג כשמדובר בספרי שירה. פרוץ דן מירון, שערך את הספר, ליווה אותו במסה קיפפה על שירתה והכריז: "מש" עול שייכת, ללא ספק, לשושלת המשוררות העברית הגדולות - רחל בלובשטיין, יוכבד בת-מדים, אסתר ראב, לאה גולדברג, דליה רביקוביץ ויונה וולך".

מספריה של אני משעול. קהל קוראים רחב עיצוב כריכה: אביגיל ריינר ושלומי נחמני / דוד בן הרא"ש / הוצאת הקיבוץ המאוחד / מוסד ביאליק

"נשמונת", שיצא לפניי כחדש ועד כה לא לווה כמעט ביחסי ציבור, נמכר כבר כאלף עו" תקים, בפני עצמו מספר נאה, ויותר מזה כש" מדובר בשירה. ואם נחזור מעט אחורה, "מלאך החדר" מ-2015 התקבל בכיקורות נלהבות. אחת מהן, שכתבה בעיתון זה העורכת והמשר" ררת נויט בראל, קבעה "עובדה: אין משוררת עברית חיה אהובה יותר מאני משעול" הסכי" רה את אהבת הקהל בכך שהשירים "מצליחים להיות אישיים ולהגיע אל קרקעית חקר העצ" מ, אך בה בעת מבקשים לגייס אליהם את קר" ראייהם ומוזימים להעמיק חקר. הם מאפשרים להתעניין כי הם מלמדים את הקורא על מצ" בו שלו (...) נדיבים דיים להעניק לנו את ההו" דהות הזאת".

אלא שנדמה שעד לאותו שיר ש"הוריד אנך" כתובה, התקשתה משעול לקבל את הד" ממה היצירתית שנפלה עליה אחרי עשור וחצי של כתיבה שנבעה ממנה בשטף, בממוצע קובץ שירים ככל שנתיים. "מה שקרה הוא שחציתי את גיל 70", היא אומרת בלי חיוך. "אני לא בן אדם מבוגר שכותב על איך הייתי כשהייתי יל" דה; הילדה חיה בי, הנערה חיה בי, האשה הצ" עירה חיה בי, כולן חיות בי. יש חמלה בשם הזה, 'מה לך נשמונת'. עם כל תחנות הגיל האלה, הגוף הוא עדיין בגילו הכרוניולוגי. נרודה אמר 'לגיל אין אף שערך שיבה' ונשמונת הזאת היא על-גילית".

הגוף הוא משהו שיש למרוד בו? ההוצאה שלך ליוותה את הספר בטקסט שדיבר על בית, היאחזות בו, אבל בעיני הבית שאת כר תבת עליו הוא הגוף.

"נכון. את מסתכלת עלי עכשיו ורואה אשה בגילי, אבל אני גם ילדה. יש פה שירים שנכ" תבים מכל מיני גילים, לא על הגילים האלה, מתוכם, והגיל הזה הוא תחנה מעניינת בשבילי. לפני שכתבתי את הספר הזה הרגשתי תקועה. המון זמן לא כתבתי, כלומר כתבתי ולא אהבתי את מה שכתבתי. הרגשתי שאין שם משהו שע" גיין אותי לכתוב אותו".

אבל גם את החמלה שמשעול מזכירה, החמלה שהיא מייחסת לשם, מרגישים היטב כספר וגם, מה שנדי יותר כשמדובר במשר" ריים, הומוור - עצמי בעיקר - שנוכח עד כדי פרזי צחוק רמים בקריאה. "פעם ירקה עלי אלפקה", הוא המשפט הפותח את "שיר סיפורי אורז", שבו מספרת המשוררת על המפגש פנים אל פנים עם החיה המדברית שהיא "מעין טיוטה של גמל" שירקה עליה

"יריקה של ממש. עם כל הכו. ירקה ופנתה ממני/ לדרכה". וישנה, כאמור, הנשמונת של משעול שכולה חמלה:

נשמונת

"מה לך נשמונת
 שכך את מפרפרת
 בתוך גוף שהוא ביתך
 שגילו אינו גילך,
 מה לך יחידה שככה נתקעת
 במנהרת הזמן
 צורחת בינודאי הכחולה
 עם פול אנקה

You are my destiny

כאילו עדיין את בת שש עשרה
 כאילו יכול מישהו אחר
 להיות גורלך".

"חמלה היא המקום הגבוה ביותר שאפשר לכתוב ממנו, משיבה משעול כשהיא נשאלת על הטון אוהב האדם חומל הגוף שכתובים בו שירי הספר. "אפשר לכתוב מתוך זעם, זעם הוא טוב לשירה, כמו מטרונום פנימי. לא כל השי" רים נכתבים מאותו המקום וחמלה היא הקומה העליונה, המקום הגבוה ביותר. מתחת לחמלה נמצאים הומוור עצמי והומוור ככלל שהם חשר בים מאוד".

ואת גם כותבת כבהירות גדולה. "עבורי בהירות היא ערך בכתובה. יש שי" רה שהיא אוטורית, כתובה ככתב חידה, מרחי" קה. לי מאוד חשוב להיות, לפחות ברמת הפ" שט, ברורה. מתחת לפשט יש הדרש, הרמז והסוד וכל אחד קולט מה שהוא קולט, אבל הפשט שלי בהיר ואפילו עם השנים יותר ויותר. משוררים צעירים שיכורים מהאפשרויות של השירה, די" מויים, סמלים; אפשר להיות שיכור משפת השי" רה. גם אני הייתי ככה בתחילת הדרך, אבל לאט לאט אני מתפשטת מהצורך הזה לכיוון המהות העירומה. אין לי צורך בכל זה. הדרך הזאת של השירה היא דרך מרתקת, עם מבחנים בכל שלב של הדרך, גם פנימיים שלי עם המלים והשירה וגם עם העולם החיצוני של ביקורת התקבלות. ככל תחנה בדרך הזאת יש מאבק אחר עם המ" לאך וכל פעם הרף עולה ועולה".

מה זאת אומרת?

"זה נהיה קשה יותר, את מדעת יותר, הב" קורת שלך חריפה יותר. איך את לא חוזרת על עצמך, איך את לא נהיית מאנירסטיית, האם יש

לך משהו חדש להגיד? צורה חדשה? לאן תלכי עכשיו? נגיד עכשיו יש לי מחברת ריקה ואני אומרת לעצמי, לו רק יכולתי להציף ולראות את המחברת הזאת בעוד ארבע שנים. הדרך היא מר" תקת וכל נקודה עליה היא מבחן אחר".

חמור הנפץ

בינתיים, עד שתגיע לעוד ארבע שנים מכאן עם מחברת מלאה, מחזיקה משעול בשגרת כתי" בה קבועה. היא כותבת בשעות הבוקר, בכתב יד, במחברת ובעטים שקנתה במיוחד הקדישה למ" שימה. אל המחשב תגיע רק אחר כך, אם תחוש שדבר מה חשוב ממריא מהשורות.

והי נקודה אסטרטגית הולמת בבית הקרקע הנמוך בכפר מרדכי, שבו היא מתגוררת עם בע" לה וגודד של שישה חתולים. פינת האוכל, הנקר" דה שבה היא יושבת לכתוב - ויושבת גם אנחנו עכשיו לשיחה - משקיפה על מטע האפרסמו" נים של בני הווג. מגדל תצפית קטן נקבע בשוליו הסמוכים לבית, מאפשר ליושביו לצפות ממנו אל האופק ואל העצים העומדים כרגע עירומים מעלה. כשמסיטים את המבט שמאלה מהשול" חן, נשקף מחלון הסלון הסמוך נוף שדות החי" טה הירוקים מאוד כעת הזאת, שסמוכים לביתה. על המקרר, מאחוריה, תמונות הילדים והנכדים; בתה מאיה, מוזיקאית שאיתה היא מופיעה מדי פעם ומתגוררת לא רחוק מכאן עם משפחתה, וכנה אורי ומשפחתו, ששהים עכשיו בגואה.

משעול עצמה היא בתם של הורים ניצולי שואה, ילידת רומניה שעלתה עם הוריה כשהיתה בת ארבע לגדרה, או יישוב קטנטן. בביתם לא היו ספרים ושירה היא החלה לכתוב אחרי של" בת המצווה קיבלה ספר משיריה של המשוררת רחל, והאפשרות לומר משהו בשפה שאינה שפת דיבור הפכה את עולמה. קובצי שירה החלה לפ" רסם בשנות ה-70 ובסוף שנות ה-80, כשהקר" בך "יומן מטע" ראה אור בהוצאת כתר בעריכ" תו של דוד וינפלא, החלה לצבור הכרה ופופול" ריות. אלה הלכו וגדלו עד שזכתה ב-1995 בפרס ראש הממשלה, אחר כך בפרס יהודה עמיחי וכן החלה לשתף פעולה עם אמנים ומוזיקאים שה" לחינו משיריה.

"כתיבה זה... אני לא יודעת מי אני כשאני לא כותבת, זה הציר, הדבר שאני עושה", היא מה" רהרת בקול. "זה כרוך באיזה כח, מוזה או חסד, משהו דתי כמעט, בלעדי דברים לא קורים ככ" לל. זה קצת כמו אלוהים עבור האדם הדתי, הוא נמצא שם ולא מחזיר לך. או שהיא נמצאת או שהיא לא נמצאת, אף פעם לא אכתוב כי אני יד" עת לכתוב. צריכה להיות השראה, למרות שיש שגרת כתיבה. אני יושבת כל בוקר, כמו שחרית. גם אם יוצאות לי שתי מלים שיש ביניהן חשמל, אני מרגישה שעשיתי משהו טוב היום. לא כל יום יוצא משהו אבל אני מתיישבת כמו לשיח תפילה, יושבת פה ופותחת את הצ'אקרה, הכ" תה. אני מתיישבת ומקשיכה וחשוב הרצף הזה. שירה היא דיבור כזה, שונה, שבו אני מצליחה להיות עד כדי כך אני, שאני נהיית גם אחרים".

יש משהו באורח החיים שלך פה ובטון שלך בכתובה שמתרחק מהסצינה של שירה ומהאגואים של מי שמרכיבים את הסצינה. "זה שאני גרה פה ולא בתל אביב זה לטוב" תי. אני לא נלחמת. תלמידים שלי מוציאים ספ" רים (משעול ניהלה בעבר את בית הספר לשירה הליקן ומלמדת שירה באופן קבוע, גיא) וזה כף

לי להיות מיילדת, לראות את השכר לעמלי אצ' לם. אני לא מתפלשת בבצה הזאת. אני לא צריכה את זה ולא אוהבת את זה. זה עוד דבר שקור' רה עם הגיל הוא נהדר - אני מרגישה שניטלה ממני חובת ההכחה. חופש נפלא, את לא עושה חשבון וכשהייתי צעירה עשיתי חשבון. הייתי נפגעת לפעמים, מדמיינת את הצד השני היום אין לי את הדבר הזה וזה שחרור בלתי רגילי. למשעול, כדאי להזכיר, היה מלוא החור' פן התנגשויות ועימותים כוירה השירית. ככל שהצליחה, התחרו בקולניות שני קולות בנר' גע אליה. מצד אחד ישנם אלו המהילים אותה בקול, את היכולת לשזור הומור בשיירי אהבה, שהוא "עניין נדיר לא רק בשיירה העברית, אלא גם בשיירה העולמית", כמו שכתב עליה פרופ' אריאל הירשפלד, מבקר שירה, בין יתר עיסו' קיו, בכתבה מ-2011 שתיארה את עלייתה כמ' שוררת הלאומית החדשה. "משוררים כמו נתן זך או דליה רביקוביץ, איפה יש אצלם הומור? בשבילי השירים של אני משעול הם אחת הסי' בות הטובות לחיות כארץ, במקום שבו השפה יכולה להיות כלי כל כך מדויק". לא מוכרחים להרחיק עד 2011 כדי לשמוע טובות על מש' עול. שתי ביקורות עדכניות על "נשמנות" התפ' רסמו עד כה. במוסף "ספרים" כתב יותם ראובני בשבוע שעבר כי "משעול מצליחה לעניין את הקוראים דרך התבוננות היקפית דבריים מוכ' רים שהופכת אותם לדברים מוזרים (...). שיריה מעוררים מחשבה, שמבקשת תשומת לב גם זמן רב אחר' הנחת הספר". ואילו ב"ידיעות אחר' נתן" חתר על הספר אלי הירש כי הוא "גדוש שירים נפלאים" וכי משעול "עושה את זה טוב: מפרסמת ספר חדש שאינו נופל במקוריותו וכ' כוחו מקדמיו הלא מעטים, ומשרטט פרק חדש במסעה של אחת המשוררות הכי שמחות - או אם תרצו, הכי פחות סובלות - שהשירה העב' רית ידעה".

אלא שמן הצד האחר, מול מה שהירש מציין, השמחה, חוסר הסבל, ומול מה שרואים במשעול הירשפלד וגם מירון ובראל המצוטטים לעיל - נדמה שישנם מי שהתכונות האלו בדיוק גור' מות להם להתפוצץ. את אחד מאוספי השירים של משעול כינה גבריאל מוקד, עורך ומבקר "אחד המסמכים הגרוטסקיים ביותר בתולדות המרילות העברית בשנים האחרונות". ואת שי' ריה כינה "בינוניים עד כלות, חסרי כל השראה וניצוץ של כישרון מוביל (...). שירי נוף ואישות ובישול וגופניות נחמדים, שבין גויאבות ויר' כיים, קישורים ולגימות תה עם נענע בורפ' סות". מוקד, אדם שעטו מצליף, לא היה לבד. ניתוח שהציעו תמי ישראלי וערה שחורי בכ' תב העת "מטעם" בשנת 2005 הגדיר את שירתה "שירת פנאי" ש"עולמה הוא של פנאי ונעימים, בו היוקרה מתחזה לפשטות. והזי שירה של סג' נון חיים, שאינה מתחייבת לדבר, זולת הבע' לות על העולם, עולם המיוצג באמצעות חפצי יוקרה". כיום נדמה ששחורי חורת בה מהדכ' רים: "המון השגבה מאן, השנים מלמדות שהיא משוררת חשובה ואהובה שיש לה קוראים שה' שירה שלה יקרה עבורם ומשפיעה. היא ראויה למקום בהיסטוריה של השירה הישראלית הח' דשה. מה שכתבתי אז נבע מהשירה הכללית ומ' חשובות שהיו לנו אז. היום אני רוחשת לה רק הערכה וכבוד. זה היה ניתוח שהיה לו מקום, שהתבונן בתופעה רחבה יותר, אבל אתה לא

יוצא ולא קורא קריאה כזאת אלא מול משורר חזק ומשמעותי, כפי שהיא. זה היה לפני שנות דור". ואולי באמת היתה זו הבחירה של משעול להתמקד כמעט תמיד בשירה אישית שהביאה עליה את הביקורת. האם העובדה ששנות דור חלפו מאן, כפי שאמרת שחורי, אמורה לשנות את יחס הממסד אליה? "אני משעול היא משור' ררת מצוינת", אומר היום דן מירון. "באופן מר' זר מאוד היא לא זכתה בפרסים שאנחנו רגילים לייחס למשוררים חשובים. היא לא קיבלה פרס ביאליק עדיין ואני חושב שהיא ראויה לפרס ישראל. אני לא כל כך יודע למה היא לא קיב' לה אותם, יש לה אולי הצלחה רבה מדי בקרב קהל קוראים רחב וזה מעורר הרכה קנאה, הר' בה מתח. כביכול זה מלמד על כך שהיא משור' ררת פופולרית כמוכן הלא טוב של המלה, אבל זה לגמרי לא נכון לדעתי".

גם אתה חטפת על התמיכה שלך בה. "גם אני חטפתי מפה ומשם על התמיכה בה, אבל אני לא בחד. היא המשוררת הפופולרית ביותר היום. הפופולריות הזאת נסמכת על צי' רוף התכונות הייחודי שלה: הרהור, הומור, מע' שיות, פנטזיה. היא מיוחדת כמינה. אני מעריך אותה מאוד".

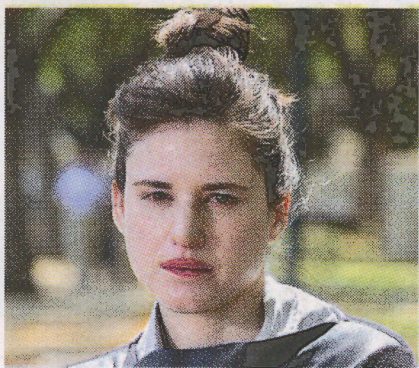
"משעול השפיעה גם עלי, מן הסתם", אומ' רת כעת בראל. "היא היתה בולטת בין המשור' ררות הפעילות בשנות ה-80 וה-90. שיר היה אצלה עניין פשוט ומחויך יותר מאשר אצל אחר' רות. כל מהלך כזה מרחיב את המנעד אצל מי שקורא ומצוי במצב דיפוזי. גם כשיוצרת צעירה אומרת 'כוה - לא' היא מייצרת מהלך דיפוזי. יש תהליך של אינטגרציה וספריציה. במה אני שונה מהמשוררות הבולטות היום ובמה אני דו' מה. כך שהשפעה היא עניין של משיכה וגם של דחייה. אי אפשר להיות מושפעת מלאה גולדב' רג, מדליה רביקוביץ וזהו. היה כאן עוד דור שה' תחיל לפרסם בשנות ה-70. היו כאן ספרי שירה חדשים כשהייתי נערה ואשה צעירה. של אפ' רת מישורי, של שרון אס, של מאיה בורנו. ושל אני משעול. ברור שהרגשתי קירבה יותר לשמ' עון אדף, שנמוכנים רבים הוליד אצלי משוררת, אבל אי אפשר להתעלם מהנכחות של משעול כאן כמשוררת בולטת בשנים הפורמטיביות של בני הדור שלי".

בין השואות

אבל לא רק שירי חמלה, התבגרות והומור ממלאים את "נשמנות". כאמור, לא פעם הופנ' תה ביקורת כלפי משעול על אי הרצון והנכור' נה לעסוק בפוליטי, על היותה "משוררת פנאי". פה ושם אפנם הבלחיו לשירתה תמוזי נפץ, כמו זה שבשירה "לא היו נפגעים" מ-2014, שעולה השמימה לפגוש ב-72 אתונות, אבל נכון הוא שהיא כמעט תמיד מתרחקת משירה פוליטית. ובכל זאת, יותר מהד למצב מופיע בספר השיר "עטלפים", למשל, מספר על העטלפים הפרוטים בהמוניהם על עצי התאנה והתות בלילות וש' כים בבוקר כרוחות רפאים להסתתר במסג הנ' טוש הסמוך, "צפופים ומצקצקים את סיפורו של בשיט - הכפר הערבי שעל חורבותיו אנו חיים". או השיר ששיכבה בעמוד הסמוך, על "הבום העי' מום", הד נפילת הטיל, ששולח את כלבתה לה' תחבא מתחת לבית "ישום מלים או לשיפות לא ירגיעו על אף כשכושי ההודיה של הזנב הזעי' ניים השחורות שבהן אני משתקפת". משעול, שבעצמה מסבה את תשומת הלב אל השירים הפוליטיים שבקובץ, מתגלה

רחל בלובשטיין. ספר לבת מצווה

יערה שחורי. חזרה בה מהביקורת על משעול צילום: מוטי מילרוד

ניר בראל. שירתה הושפעה ממשעול צילום: תומר אפלבוים

נחמוד דרוויש. סומן פוליטית צילום: Nader Daoud / AP

כאמביולנטית לנושא. "קראתי פעם ראיון עם מאיר שלו שבו באו אליו בטענות, למה ברומנים שלו אין פוליטיקה. היתה לו תשובה מאוד יפה. הוא אמר: 'כי אני לא רוצה'. בלי לפרש, בלי לה' תגונן, כלום. יש משהו נכון בלהשאיר את המוזה חופשייה, לא רתומה ולא משרתת דברים. יחד

עם זה, אם אתה אדם רגיש, אי אפשר לחיות פה בלי שיחלחל אליך מה שמחלחל. בשיירים שלי אפשר לראות שזה מחלחל, גם בספר החדש. זה מחלחל בשפה, אף משורר לא יכול היה להמציא ביטוי כמו חמור נפץ, זו המציאות ממציאה. המ' ציאות שלנו מייצרת מטאפורות ששום משורר לא יכול היה להמציא. כל השפה ההולכת ומת' כבסת פה, אדם שיש לו אנטנות למלים לא יכול שלא לקלוט ולשכץ את זה".

במקרה שלך אין צורך באנטנות רגישות מדי, את הבומים באמת שמעתם היטב פה בכפר "השירה שלי לא פוליטית באופן ישיר, אני לא אכתוב אל תורקו פצצה, אבל היא שורה בשפה, בדימויים ולפעמים יש מופעים ברורים. אני נעה בין אסקפיזם שמגן על המוזה שלי פה בכפר, רצון להתגונן ולא לשמוע את כל הרעש, ומצד שני זה כל כך דיפוזי, אי אפשר שזה לא יחד לחל ואי אפשר שלא להגיב. אני לא כותבת בדיוק מה, אבל זה בא לידי ביטוי הדברים האלה, אי אפשר שזה לא יחלחל, גם אם אני לא משוררת פוליטית שצועקת בשעה, זה עדיין קיים. פעם הופעתי בגרמניה עם מחמוד דרוויש. הקהל היה ברובו קהל ערבי ודרוויש קרא שירים על טבע, על אהבה. הם דרשו ממני שקרא שירה כמו שמ' צופה מדרוויש. ראיתי שהוא במצוקה מזה. את' רי זה חלקנו מוגינת והוא אמר שהוא היה רוצה לכתוב דברים אחרים, אבל מצופה ממנו לכתוב שירה פוליטית. הוא כאילו כבר סומן ואני לא רוצה להיות מסומנת".

את מה שהיא חשה כלפי המדינה קשה אולי להציג ממנה בדבור אבל אפשר למצוא בספר שיר שהקדישה למשוררת רחל, בשם "פוסט לר' חל", הוא מעין ספירת מלאי המתייחסת לשיריה. הכינרת מתייבשת, הדקלים שפלי צמרת מחמת חזקונת הדקל ריק ילדים עוד גולשים מחרמון הסבא ומיידים זה כוה כדורי דמי משלג. שתד' עיי. אנחנו משוחחות על רחל, על הבית שמש' עול גדלה בו ועל חלומות הילדות והיא מביאה ממדף רחוק ספר ישן וקוראת שיר שכתבה אי או. כולו כאילו חלום או הוזה נוסטלגית; היא עומדת בקיסוק ילדותה ובחורת לה ממתק, יחד' עת מה היא רוצה, "שיר חלום גדול שיש בו, כמו שאמר יונג, שאלה גדולה".

את יודעת כבר מה את רוצה? "אני הולכת עם השאלה, יש שאלות שהן טר' בות כשאלות, מדי פעם שאלה כזאת מושכת בכ' נף בגדך, ואני מדי פעם מוזמנת אותה. זו שאלה שחשובה כשאלה, מה את רוצה?".

מה עכשיו את רוצה? "אני לא יודעת לענות על השאלה. אני אסירת תודה על כל מה שיש לי. אולי כי אני בת לניצור' לי שואה אני מזכירה לעצמי את מזלי הטוב על כך שיש לי בית וגם מעל הראש, יש לי חצר, יש לי ילדים ושישה נכדים, אני יודעת מה הייעוד שלי בחיים ומה אני עושה, אני בריאה. הרבה פעמים אני אומרת לעצמי 'הכל פה'. יחד עם זה הכל יכול להשתנות ברגע. היתה לי שנה שקרו בה המון דברים טובים, איזו עת קציר שקרו בה דברים נהדרים. אני קוטפת את פרי עמלי ואומ' רת לעצמי שעבדתי קשה כל השנים ועכשיו אני קוצרת. יחד עם זאת, אי אפשר לדעת. פתאום תבוא מלחמה, אני מפחדת מאוד ממלחמה וממה שהיא תעשה כאן. אני זוכרת שכתבתי בשיר 'אני שחיה בין השואות' ואז לא הבנתי מה זה. למה כתבתי בין השואות. יש לי פחז, אני מפחדת, כן. אני יודעת שזה לא לעד חוסן ואני מזכירה לעצ' מי כל הזמן את הדברים הטובים." □